

TAMAMLANMAMIŞ TARİHİ BİR PORTRE: HACI BEKTAŞ-I VELİ*

*Mehmet YAZICI***

ÖZET

Hacı Bektaş-ı Veli, Türkiye’de resmi veriler mevcut olmadığından, kaynaklarda nüfuslarıyla ilgili olarak en az 8, en fazla 20 milyon olmak üzere çeşitli rakamlarla dile getirilen¹ Alevi-Bektaşilerin inanç önderlerinden biridir. Düşüncelerinin etkisi yüzyılları aşan Hacı Bektaş-ı Veli; hayatı, eserleri ve misyonu tartışılan; bu tartışmalar sonucunda doğduğu çevre, ismi, soyu, hayatı ve eserleri hakkında geniş bir literatür meydana gelen tarihi bir şahsiyettir. Fakat Hacı Bektaş-ı Veli’yle ilgili literatürde ele alınan birçok konuda yapılan tartışmalar henüz bir neticeye bağlanmış değildir. Bu da, bir taraftan Hacı Bektaş-ı Veli’nin ismi etrafında yapılan tartışmaların odağında hayatı, eserleri ve fikirleri yer aldığı için “Hacı Bektaş-ı Veli kimdir?” sorusuna verilen cevapların gözden geçirilmesini ve mevcut sorunun yeniden cevaplandırılmasını, diğer taraftan Alevilik-Bektaşilikle ilgili farklı bakış açılarını yansıtan yeni çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu gerekliliklerden hareketle Hacı Bektaş-ı Veli’nin bir portresinin çıkarılması hedeflenen bu çalışmada, önce Hacı Bektaş-ı Veli’nin yaşadığı çevre, ismi, soyu, hayatı ve eserleriyle ilgili olarak kaynak taramasında elde edilen veriler, daha sonra, bu konuda bir ilk olarak, bağlılarının Cem Töreni’nde okudukları “gülbang”larda Hacı Bektaş-ı Veli’yle ilgili ifadeler bir tablo halinde verilmiştir.

Bu makalenin amacı, Hacı Bektaş-ı Veli’nin ismi etrafında oluşan literatürden yararlanarak, Hacı Bektaş-ı Veli’nin hayatının hakkettiği düzeyde araştırma ve inceleme konusu yapılmadığına dikkati çekmek ve bu nitelikteki çalışmaların, Hacı Bektaş-ı Veli’yi, fikirlerini ve bağlılarını (Alevileri-Bektaşileri) anlamak için gerekli olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bektaş-ı Veli, Bektaşilik, Gülbang, Aleviler, Bektaşiler

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü El-mek: yazici44@gmail.com

¹ Mehmet Yazıcı, Alevilik: Alevi Dervişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi, s. 121-123, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.

AN IMCOMPLETE HISTORICAL PORTRAIT: HACI BEKTAŞ-I VELİ

ABSTRACT

Hacı Bektaş-ı Veli, by reason of the fact that there is any formal data in Turkey, is one of the religious leaders of Alewi-Bektashi people who are at least 8 million at most 20 million of the population according to some different resources. Hacı Bektaş-ı Veli whose ideas go beyond the centuries is a historical character that his life, works and mission are debated; at the result of these discussions a broad literature has occurred about his hometown, name, breed, life and works. However, debates which are dealed many subjects at literature about Hacı Bektaş-ı Veli have not reached a conclusion yet. This issue presents on the one hand, in the eye of the storm about the name of Hacı Bektaş-ı Veli, to revise given answers to the question that “who is Hacı Bektaş-ı Veli?” and to re-reply current question. On the other hand, it presents the necessity of new studies which reflects different point of views about Alawism-Bektashism. Thus, this work which is targeted to remove one of Hacı Bektaş-ı Veli's portrait at first analyzes obtained datas about his environment, name, breed, life an works in literature review and then ,as a first in this subject, statements that members who read gülbangs about Hacı Bektaş-ı Veli in Cem ceremony are given as tabular.

In this article, even though a broad literature about Hacı Bektaş-ı Veli's life and ideas are composed, many points of his life which has not enlightened yet. This result puts forth the necessity of new studies to understand Hacı Bektaş-ı Veli's life, ideas and members (Alewis-Bektashis).

Key Words: Hacı Bektaş-ı Veli, Bektashism, Gülbang, Alewis, Bektashis

Doğduğu Çevre

İnsanın, içinde doğup büyüdüğü doğal ve sosyal çevresinin kişiliği, düşünceleri ve eserleri üzerinde büyük etkisi vardır. Bundan dolayı, bir kişiyi tanımanın ve eserlerini anlamının en önemli yollarından biri, o kişinin içinde doğup büyüdüğü ve eserlerini meydana getirdiği çevresini tahlil etmektir. Bu prensipten hareketle, Hacı Bektaş-ı Veli'nin portresini çıkarmayı hedeflediğimiz çalışmamız, onun yaşadığı çevrenin temel özelliklerinin tespit edilmesiyle başlamaktadır.

Hacı Bektaş-ı Veli, İslam Dünyası'nda etkileri günümüze kadar gelen ve daha sonraki yüzyıllarda da sürmesi kuvvetle muhtemel olan 8. ve 14. asırları kapsayan buhranlı bir dönemde yaşamıştır. Bu dönemin buhranlarla anılmasının birçok nedeni belirlenmiştir.

Nedenlerden ikisinin Hacı Bektaş-ı Veli'yi doğrudan etkilediği görülmüştür. Birincisi, Moğol istilası, ikincisi ise Halifelik makamının Müslüman nüfusun üzerinde belirleyici bir merkezi güç olma konumunu kaybetmesi olmuştur.

Neticede iki nedenin sonucu olarak bu dönemde;

- Orta Asya'dan Ön Asya'ya doğru kitlesel göçler başlamış,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- Toplumda kutuplaşmalar ve çatışmalar yaşanmış,
- İslam Dini'nin "batını" yorumları önem kazanmıştır.

Anadolu'da, menkıbeleri ve bağluları ile günümüze kadar yaşayan büyük mutasavvıflar ve mutasavvıf şairler yetişmiştir. Şüphesiz bu mutasavvıflardan biri de Hacı Bektaş-ı Veli'dir. Ancak o dönemde yaşamış büyük mutasavvıfların eserleri gibi hayatları da söylencelere dayandığı için, yaşamlarıyla ilgili net bilgilere ulaşmak mümkün değildir.

XIII. yy boyunca, Anadolu'ya İran - Irak üzerinden sayısız topluluk gelmiş, sayısız inanç odağının oluşmasına olanak sağlamıştır. Elbette konar-göçer topluluklar içinde, yaşamı bütün ayrıntılarıyla bilinen bir ermiş gösterme olanağı yoktur. Nitekim Mevlana, Yunus Emre gibi kişilerin bile yaşamında karanlık kalan konular olmuştur.² Bu sonucun ortaya çıkmasında dönemin dini-siyasi olaylarının büyük etkisinin yanında sözlü kültür geleneğinin hâkimiyeti ve yazılı kültürün yok denecek kadar sınırlı olması da etkili olmuştur.

Fuad Köprülü bu dönemin koşullarını şöyle özetlemektedir: "XIII. yy' dan XVI. asır sonlarına kadar... Anadolu dini hayatı... Yunus Emre'den başlayarak bir çok büyük mutasavvıf ve mutasavvıf şairler yetiştiren bu muhitte, Babailik, Abdallık, Bektaşilik, Hurufilik, Kızılbaşlık, Kalenderilik, Hayderilik adı altında, Batıniye zümresine girebilecek pek çok mezhep ve tarikatlar teşekkül etmiş ve yayılmıştır. Eski Babailer hadisesinin tekerrürü şeklinde Bedre'd-Din Simavi taraftarlarının ayaklanması ve daha sonraki zamanlarda yine aynı mahiyette dini - siyasi ayaklanmalar veya bu mahiyette münferid hadiseler vukua gelmiştir. İşte, böylece bu dört asırlık müddet esnasında Anadolu Türkleri daima buhranlı bir hayat geçirmişler, yalancı peygamberler, yeni i'tikatlar ve onlar uğrunda canını vermeyi göze alacak pek çok mü'minler yetiştirmişlerdir."³

Diğer taraftan, aynı dönemde " 'şer'i esaslara tamamıyla uygun tarikatlar" ortaya çıkmıştır. Dini-tasavvufi alanda karşıtlığın yaşandığı bu dönemde yetişen şairlerin, din adamlarının (özellikle mutasavvıfların); ortaya çıkan birbirinden çok farklı akımların; farklı gruplar hakkında verilen fetvaların⁴ ve yaşanan çatışmaların etkileri günümüze kadar devam etmiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin de yaşadığı bu dönem, sadece tarihçilerin değil, farklı alanlardaki uzmanların da ilgisini çeken veriler sunmaktadır. Nitekim Köprülü, farklı isimlerle ortaya çıkan Batıni zümrelerle ilgili bu verilerin önce batılı araştırmacıların ilgisini çektiğini, fakat onların yaptıkları tetkiklerin eksik ve yanlış⁵ olduğunu belirtmektedir. Bu tespit, Osmanlı döneminde Bektaşilik ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye birkaç eser dışında yer verilmediğini, Bektaşiliğin belirtilen hatalı değerlendirmelere rağmen öncelikle şarkiyatçıların dikkatini çektiğini ve araştırma konusu yapıldığını ortaya koymaktadır.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Selçuklu - Osmanlı dönemine oranla, Alevilik - Bektaşilik ve Hacı Bektaş-ı Veli konularında nitelikleri farklı da olsa yapılan yayın sayısında büyük artış olduğu tespit edilmiştir. Gülağ Öz, Selçuklu - Osmanlı Dönemi'nde bilgi veren 18 kaynağın olduğunu, Cumhuriyet Dönemi'nde ise yerli ve yabancı araştırmacılar dahil toplam 139 eserin yazıldığını tespit etmiştir.⁶

² İ. Zeki Eyuboğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli, s. 64, İstanbul, 1989.

³ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 289, Ankara, 1966.

⁴ Fetva örnekleri için bkz. Osmanlı Arşivi'nde Mühimme ve İrade Defterleri'nde Aleviler Bektaşiler, Osmanlıcadan sadeleştirilen, A. Hezarfen, haz. C. Şener, Karacaahmet Sultan Derneği Yay., İstanbul, 2002.

⁵ Fuad Köprülü.a.g.e., s. 289,

⁶ Gülağ Öz, Özkaynaklarından Alevilik- Bektaşilik Araştırmaları, s. 13-84, İstanbul, 1999.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Öz'ün tespit ettiği eserler ve yazarları hakkında kısa bilgiler verdiği çalışmasında yer almayan kitaplar olduğu gibi o tarihten sonra da bu konuda hem üniversitelerin çeşitli bölümlerinde yüksek lisans ve doktora çalışmaları ile yeni kitaplar yayınlanmaktadır. Neticede araştırmacıların Alevilik - Bektaşilik konularına ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye ilgileri artarak devam etmektedir.

İsmi ve Lakabı (Sanı / Mahlası)

İsmi; Tarihi Bir Kişiyi, Çevresini, Eserlerini ve Etkilerini Tanımda Önemi:

İsimler, “kültürel devamlılığın veya değişimin bir göstergesi”⁷dir. Bir toplumda kullanılan isimler, o toplumun sosyal bilincini yansıtır. Tarihsel bir şahsiyeti ve onun ismi etrafında oluşan bir toplumsal yapıyı anlamamanın yollarından biri de, o şahsiyetin ismini ve bağlularının kendisine sağlığında veya ölümünden sonra verdikleri lakapları sosyolojik bakış açısıyla tahlil etmektir. Çünkü; “ismin (isim koyma biliminin) temel yapısı, edebiyatın, bilimin ve geleneksel mirasın isimler üzerinde etkisi olduğunu göstermektedir.”⁸ “İsimler bu anlamda genetik şifreler gibi, sosyo-kültürel desenleri ifade eder.”⁹ İsimler aracılığıyla ifade edilen kültürel desenler; “İnançları, değerleri, estetik tercihleri, bilinci, seçicinin bilinçsiz tercihlerini, ailedeki ilişkilerin mahiyetini açığa çıkarır. Seçilen bir ismin, o toplumdaki hakim değerler, inançlar, ideoloji, eğitim, halk inançları ve dinle bir ilişkisi bulunmaktadır.”¹⁰ Buna paralel olarak isimler aynı zamanda “... alt kültür, grup ve cemaatlerin aidiyet sembolleri olarak bir farklılaşma sebebi haline gelebilmektedir.”¹¹

Bireyin aldığı lakaplar (san/mahlas) ise, kişinin yaşamı, mücadelesi ve içinde bir yetişkin olarak yaşadığı toplumun değerlerini, önceliklerini ve beklentilerini göstermesi açısından sosyolojik olarak çok daha önemlidir.

Yapılan araştırmalar çerçevesinde kaynaklarda, Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili her konuda olduğu gibi, ismi ve isminde yer alan sözcüklerle ilgili tartışmalar da yer almaktadır. Bazı “... kaynaklar asıl adının Muhammed (b. Muhammed) b. İbrahim b. Musa, “Bektaş” kelimesinin ise lakap olduğunu belirtiyor.”¹² En yaygın olarak bilinen ismi ise “Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli” dir. Bu isimde de vurgu en çok Bektaş’a yapılmakta ve bağluları yüz yıllardır kendilerini bu isimle, “Bektaş” olarak ifade etmektedirler.

Bundan dolayı, çalışmamızda önce “Bektaş” sözcüğüyle ilgili olarak literatürde yapılan tartışmaları, daha sonra isminde geçen sözler ve gerçek ismi olduğu iddia edilen diğer isimleri ele alınacaktır.

Bu çerçevede Vilayet-name’de “Mübarek adını Bektaş koydular”¹³ ifadesi ile ilk isminin Bektaş olduğu belirtiliyor. Kaynaklarda, Türkçe olduğu belirtilen “Bektaş” kelimesi, Selçuklularda da kullanılan bir isim olduğu¹⁴, Bektaş’ın anlamı ile ilgili tespitlerin kaynaklarda yer aldığı, kelimenin; “yaşıt”, “eş”, “birbirinin tıpkısı”, “denk”, “benzer”, “muadil”, “misil”,

⁷ Celalettin Çelik, İsim Kültürü ve Din: Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi, s.3. Çizgi Yay., Konya, 2005.

⁸ Bashir Bin Muhammad H. Kabir Al- Marumi, A Guide to Islamic Names, s.1, Saudi Arabia, 1990.

⁹ Celalettin Çelika.g.e., s.1,

¹⁰ Celalettin Çelika.g.e., s.19-20,

¹¹ Celalettin Çelika.g.e., s.3,

¹² Esad Coşan, Hacı Bektaş-ı Veli, Makalat, Seha Neşriyat, , s.XX Ankara, 1971; Sezgin de “Bektaş’ın” Mahlası olduğunu yazar. A. Sezgin, Hacı Bektaş Veli ve Bektaşilik, (2. baskı) s.15, İstanbul, 1990.

¹³ Menakib-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 4, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1958.

¹⁴ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, s. 52-57, İstanbul, 1969,; Bektaş kelimesinin geniş bir etimolojik tartışması için Bkz: İ. Zeki Eyuboğlua.g.e., s. 71.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

“eşit”, “müsavi”, “sıra arkadaşı”, “mertebe arkadaşı”, “akran”, “bey-prensle eşit” anlamlarına geldiği belirtilmektedir.¹⁵

Atalay’ın, Eski bir Kur’an-ı Kerim tercümesinde gördüğüme göre Bektaş ve Bektaş, aziz manasına alınmıştır. Bu tespit, Coşan’a göre açık bir yanıldır. Çünkü kelime Kur’an tercümelerinde aziz kelimesi karşılığı “Bekteşsiz” şeklinde olumsuzluk eki ile kullanılmaktadır.¹⁶

Bektaş kelimesinin, Hacı Bektaş-ı Veli’nin ismi mi; yoksa sanı (lakabı/mahlası) mı olduğu konusunda kaynaklarda farklı görüşler mevcuttur. İsmi ve Mahlası (lakabı- sanı) konusunda kaynaklarda yer alan bazı görüşler bir tabloyla şöyle özetlenebilir:

Araştırmacı	Adı	Mahlası
Gelibolulu Mustafa Ali ¹⁷	Muhammed	Hacı Bektâş
A. Rıfki ¹⁸	Muhammed	Bektaş
E. Coşan ¹⁹	Muhammed	Bektaş
A. Sezgin ²⁰	Mehmet	Bektaş
İ. Z. Eyuboğlu ²¹	Bektaş	Veli-Seyyid
Baki Öz ²²	Bektaş	Muhammed
Bektaş Kaynaklarda ²³		Sıkça Hünkar lakabı ile anılır.
Vakfiyelerde ²⁴	Hacı Bektaş	

Tabloda da görüldüğü gibi, Hacı Bektaş-ı Veli’nin bir kaynaktan ismi olarak geçen bir ifade başka bir kaynaktan lakabı olarak yer almaktadır. Fakat Hacı Bektaş’ın lakapları arasında en yaygın olanı Veli’dir. Bu da, veli sözcüğünün anlamı ve bu lakabın verildiği kişilerin özellikleri üzerinde durmayı gerektirmektedir.

Muhammed İbn Muaz en Nehrecuri, velinin/evliyanın özelliklerini şöyle sıralıyor: “...açlık yemekleri, züht meyveleri, güzel ahlak elbiseleri, yüz güleçliği süsleri, cömertlik sanatları, güzel geçinme sohbetleri, şükür ziynetleri, zikir ihtirasları, rıza rahatları, korku

¹⁵ Rüştü Şardağ, Her Yönü ile Hacı Bektaş-ı Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele, s.53, İzmir, 1985, v.d.; İ. Zeki Eyuboğlu, a.g.e, s. 53.; Esad Coşan, a.g.e, s. XX; Meydan Larousse Ansk. Bektaş maddesi, C: III, s. 69.; Bedri Noyan, Bektaşilik Alevilik, Nedir, s. 19, Ankara, 19879.

¹⁶ Esad Coşan, a.g.e, s. XX-XXI, 7. dipnot. Bu dipnotta şarkiyatçı Hasluck’un, C.II, S.575’de ve bazı yabancı kaynaklarda bu konuda yapılan yanlış tanımlar da açıklanmaktadır.

¹⁷ Gelibolulu Ali Mustafa Efendi, Kitabü’t-Tarih-i Kühü’l-Ahbar, Hazırlayan: A. Uğurlu v.d., cilt I, s. 88, 90, Kayseri, Kayseri, 1997.

¹⁸ Ahmet Rıfki, Bektâşî Sırrı, s. 21, Dersâadet, 1325.

¹⁹ Esad Coşan, a.g.e, s. XX-XXI.

²⁰ Abdulkadir Sezgin, a.g.e., s.15.

²¹ İ. Zeki Eyuboğlu, a.g.e., s. 52-57.

²² Baki Öz, Bektaşilik Nedir? (Bektaşilik Tarihi), s. 44, İstanbul, 1997.

²³ Esad Coşan, a.g.e, s. XXI

²⁴ Esad Coşan, a.g.e, s. XX

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

secileri, gece düşünceleri, gündüz gayretleridir. İşte kendilerine korku ve hüznün olmayan Allah velileri bunlardır."²⁵

Hacı Bektaş-ı Veli, Makalat'ın (Vilayetname'nin) ilk bölümlerinde, kafirlerle cihat eden bir gazi-veli kimliğinde gösterilirken, Anadolu'daki menkıbelerinde ise, sadece keramet kudretiyle kafirleri müslüman eden bir veli şahsiyetine bürünür. Sonuç olarak, Hacı Bektaş'a "Tasavvufi kimliğinin ifadesi olarak 'veli' denilmiştir."²⁶

Hacı Bektaş-ı Veli'nin, "Bektaşî kaynaklarında sık sık kullanılan "Hünkar" lakabı ise Farsça "Hüdavendigâr, hükümdar, bey" kelimesinden gelmiş olup eski el yazmalarında "hond-gar" şeklinde imlasına da rastlanmaktadır. Bu nedenle Steingass'ın kelimeyi hond-gar'dan çıkmış sayması yanlıştır."²⁷

Vilayet-name'de, Hacı Bektaş-ı Veli'nin gösterdiği bir kerameti gören Lokman'ı Perende "...sevinçle ya Hünkar dedi. Bu suretle Bektaş-ı Veli'nin adı Bektaş Hünkar kaldı."²⁸ ifadesiyle, Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu lakabı kerametle kazandığı belirtilmektedir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Hacı sanını nasıl aldığı da yine Vilayet-name'de yer alan şu keramete dayandırılmaktadır: "*Hacı Bektaş-ı Veli'nin hocası*"²⁹ "*Lokman'ı Perende "hacca gitti. Tavaf etti. Hac törenlerini yerine getirdi. Arafat'a çıkıp vakfeye durdu. Yanındaki arkadaşlarına, "bugün arife günü, şimdi bizim evimizde bişi pişirirler" dedi.*" Lokman'nın bu sözü, Hünkar'a malum oldu.... Bir tepsiye birkaç bişi koydu... Bektaş tepsiyi aldı...Şeyh Lokman'ı Perende'ye sundu.... Halk da bunu duyunca Bektaş'a baş eğdi, böylece adı, Hünkar Hacı Bektaş-al-Horasani oldu."³⁰

Soyu

Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyunu göstermek amacıyla hazırlanan farklı kaynaklarda yer alan soy kütüklerinin tamamında³¹ ve Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın Hz. Ali'nin soyundan geldiği belirtiliyor. Buna göre, Hacı Bektaş, Hz. Muhammed'in Hz. Ali ve kızı Hz. Fatıma'dan devam eden soyundandır ve Seyyiddir.³² Aynı şekilde 744/ 1343'de ölen el- Vasiti, eserinde ondan Seyyid diye bahsediyor. Bu, Hacı Bektaş'ın ilk zamanlardan itibaren Hz. Peygamber soyundan sayıldığını göstermektedir.³³

Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)'de yer alan Hacı Bektaş-ı Veli'nin soy kütüğü (şeceresi) ise şöyle belirtilmektedir:

- Hacı Bektaş-ı Veli,
- Seyyid Muhammed İbrahim al-Sani
- Seyyid Musa el-Sani,

²⁵ Muhammed İbn Muaz en Nehrecuri'den aktaran S. Ateş, Sülemi ve Tasavvuf Tefsiri, s.198, İstanbul, 1969.

²⁶ Alevi-Bektaşî Klasikleri Makalat, Hacı Bektaş-ı Veli, s.13, Hazırlayan: A. Yılmaz, v.d., TDV Yay., Ankara, 2007.

²⁷ Esad Coşana.g.e., s.XXI.

²⁸ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 6.

²⁹ Esad Coşan, a.g.e, s.XXVI.

³⁰ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), haz. A. Gölpınarlı, s. 6. Hacı Bektaş-ı Veli'nin çocukken gösterdiği bu keramete itiraz eden Horasan halkına, bunun nasıl mümkün olduğu ile ilgili anlatım aynı kaynakta s.7'de yer almaktadır.

³¹ Hacı Bektaş-ı Veli'nin farklı kaynaklarda yer alan soy kütüklerinin 8 farklı versiyonu için bakınız: Baki Öz, a.g.e, s. 45-47.

³² Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 1.; İ. Melikoff, Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe", s. 107, İstanbul, 1998.

³³ Esad Coşan, a.g.e, s. XXI.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- İbrahim Mükerrerem el-Mucap,
- İmam Musa'l Kazım,
- İmam Cafer el-Sadık,
- İmam Muhammed el-Bakır,
- İmam Zeyn'el Abidin Ali,
- İmam Hüseyin el- Şehid,
- İmam Emir el-Müminin (Hz. Ali),
- Muhammed Mustafa (Hz. Muhammed)³⁴

Kaynaklarda yer alan soy kütüklerine (şecerelere) göre, Hacı Bektaş-ı Veli Arap soyundandır.

Coşan, buna kanıt olarak, Hacı Bektaş-ı Veli'nin Musa Kazım yoluyla Hz. Muhammed'e bağlanmasını, o devirde Anadolu'da Farsça ile yazmak daha yaygın olmasına rağmen, Makalatı'nı Arapça olarak yazmasını, normalin üstünde meziyetleri ve asaleti bulunmayan bir kişinin etrafına bu kadar büyük bir muhip kitlesi toplayamayacağını ve kısa zamanda o kadar geniş ve devamlı şöhret sağlayamayacağını göstermektedir.³⁵

Buna karşılık Baki Öz'e göre ise, "Hacı Bektaş'ın "Seyyid"liği ve "Evlad-ı resül"lüğü bir inancın sonucudur. Bu durum inanç bağlamında doğrudur. Tarih bakımından büyük bir önem taşımaz. Ama Arap değil de, Türk oluşu tarihsel gerçeğe daha uygundur."³⁶

Öz'ün bu görüşlerini, Noyan'nın³⁷ ve Sezgin'nin³⁸ Hacı Bektaş-ı Veli Türk'tür, "Seyyid"liğine ve bunun sonucu olarak Araplığına inanılmıştır, yönündeki görüşlerine dayandırmaktadır. Ulusoy ise, çok daha farklı bir yol izleyerek Hacı Bektaş'ın Arap olduğuna karşı çıkmaktadır. Ona göre, Hacı Bektaş seyid ve evladıresüldür, fakat Arap değildir. "Bunun da çözümünü Hz. Muhammed'in soyunun Türkistan'dan Arabistan'a göçmüş Azer'e bağlayarak bulur"³⁹

Öztürk'e göre ise, Hacı Bektaş-ı Veli "...Arap neslinden, yani Arap olmakla birlikte kültür ve duygu yapısı bakımından Türk olabilir."⁴⁰

Henüz sonuçlanmayan bu tartışmalar da gösteriyor ki, Vilayetname'de ve başka "...kaynaklarda Hacı Bektaş için verilen şecere sağlam ve tatmin edici olmaktan uzak bulunuyor."⁴¹ Soy kütükleri (şecereler) "Çelişkiler ve bilimsel kuşkular taşıyor. Adlar arasında bir insan ömrünü oldukça aşan süreler var. Aralarda ad boşlukları olmalı. Ad sıralarını ve sayılarını da kaynaklar değişik biçimlerde veriyor."⁴²

³⁴ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), sh. 1- 9.

³⁵ Esad Coşana.g.e., s. XXII.

³⁶ Baki Öz a.g.e., s.49.

³⁷ Bedri Noyan, Bektaşilik Alevilik Nedir, s. 22, Ankara , 1987.

³⁸ A. Sezgin a.g.e., (2. baskı), sh.15-17

³⁹ A. Celalettin Ulusoy, Hacı Bektaş-ı Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, Hacibektaş, s. 21, Hacibektaş, 1986'den aktaran, Baki Öz, a.g.e., s.48.

⁴⁰ Y. Nuri Öztürk, Tarih Boyunca Bektaşilik, s. 53, İstanbul, 1990.

⁴¹ Esad Coşan a.g.e., s. XXII.; Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 99-101.

⁴² Baki Öz a.g.e., s. 47. Aynı eserde Hacı Bektaş-ı Veli'nin 8 farklı şekillerde düzenlenmiş soy kütükleri yer almaktadır., s.45-47.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Bizce de, Hacı Bektaş'ın Ehl-i Beyt soyundan (Seyyid) ve Arap olması mümkün görünmesine rağmen, soyu ile ilgili bir karara varmak ve yapılan tartışmalarda taraf olmak için mevcut deliller yeterli değildir. Ancak, bir kişinin soyu, şayet peygamber soyu gibi bazı özellikler atfedilen ayrıcalıklı bir soydan gelmiyorsa, o kişiyle ilgili yapılan yorumların merkezine soyunu almanın modern döneme ait bir çaba olduğu bilinmektedir. Bu durum, Hacı Bektaş-ı Veli'nin soyu ile ilgili şecerelerin içerdikleri hatalara rağmen farklı tarihlerde düzenlenmiş olması, önemsenmesi ve kendisine seyid, pir, müşid gibi sadece peygamber soyundan gelen kişilere verilen isimlerle hitap edilmesi Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlad-ı resül ve aslen Arap olduğu fikrini kuvvetlendirmektedir.

Hayatı

Yine kaynaklarda, Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatının her aşaması ile ilgili birbirleriyle çelişen farklı bilgiler yer almaktadır. Bundan dolayı, araştırmalarıyla, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaşamının ve kişiliğinin anlaşılmasında büyük katkısı olan "...F.W. Hasluck, Hacı Bektaş'ın gerçekten yaşadığından şüpheye düşebilmiştir."⁴³ Gerekeceyi ise; Hacı Bektaş'ın hayatıyla ilgili güvenilir tarihsel bilgilerin çok az olması, Hacı Bektaş'ın adına yazılan menakıbname (Vilayet-name)lerde hayatının, olağanüstü olaylar ve efsanelerle anlatılmış olması, zamanla gerçek hayatının efsanelerle karışmış olması ve gerçeklerin kaybolmuş olduğunu göstermesi olmuştur.

Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili her konuda olduğu gibi, hangi tarihlerde doğduğu ve ne zaman öldüğü de tartışmalıdır. Bu konudaki tartışmalar ve "...verilen tarihler amaçlıdır. Nitekim Hacı Bektaş'ı, Babai olaylarına katılması, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda yer verilmesi ve Yeniçeri Ocağı'nın oluşturulmasıyla ilişkili gösterilmesi çabaları gösterilebilir."⁴⁴

A. Gölpınarlı, Hacı Bektaş-ı Veli Vilayetnamesi'ne dayanarak Hacı Bektaş'ın doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili olarak,

Viladet-i şerifleri	Müddet-i ömürleri	Rıhlet-i nakiller
Sene 606	sene 63	sene 669

Kaydı silsile-name'de muharrer olduğu⁴⁵; başka bir deyişle, Hacı Bektaş'ın 1209/1210 (606) 'da doğmuş 1270/ 1271'de (669) ölmüş olacağı ve ay yılı ile 63 yıl yaşamış olduğu, kaydı bulunmaktadır.⁴⁶

Bu tarihler, Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi'nde bulunan bir elyazması üzerindeki Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili bir kayıta da şu ifadelerle yer almaktadır: "*Hazine-i celileden şeref-vürud olan tomar-ı kebirde muharrer olduğu üzre tarih-i veladet-i şerifleri 606/(1209) olarak müddet-i ömrleri altmış üç olmağla 669/(1270) senesi vefat-i şerifleri muharrer olduğundan işbu mahalle tahrir olundu*"⁴⁷

Vilayetnameye göre, Hacı Bektaş, 6. İmam Musa'l Kazım neslinden Horasan'nın hükümdarı olan Seyyid İbrahim-i Sani ile Hatem (vaya Hatme) Hatun'dan Nişabur Şehrinde dünyaya gelmiş olduğu belirtilmiştir.⁴⁸ Ayrıca Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın doğumu, Horasan'daki çocukluk devresi, Ahmet Yesevi ile ilişkisi, Anadolu'ya gelişi⁴⁹ anlatılmaktadır.

⁴³ İrene Melikoff a.g.e., s. 92.

⁴⁴ Baki Öz a.g.e., s. 50. Ayrıca, aynı kaynakta, s. 49-52 arasında, Hacı Bektaş-ı Veli için hangi araştırmacının hangi doğum ve ölüm tarihleri verdikleri yer almaktadır.

⁴⁵ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 1.

⁴⁶ İrene Melikoff a.g.e., s. 94.

⁴⁷ Esad Coşan a.g.e., s. XXV.; Bu kitap daha sonra Ankara'ya getirilmiştir. Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi, Ankara,1953.

⁴⁸ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 99-137.

⁴⁹ Anadolu'ya geliş tarihiyle ilgili olarak literatürde farklı görüşler yer almaktadır. Bkz. Baki Öz, a.g.e, s. 52.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Eğitimini ve manevi terbiyesini Horasan'da tamamladığı⁵⁰ anlaşılan Hacı Bektaş-ı Veli, 25-30⁵¹ veya 40 yaşlarında,⁵² kardeşi Menteş'le Anadolu'ya, Babai isyanının önderi Baba İlyas'ı görmek için gelen; onunla görüşen, ilişkisi olan Horasan erenlerindedir.⁵³

Vilayetname'de, Horasan'dan yola çıkan Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya gelmeden önce Necef, Mekke, Medine, Kudüs, Halep, Elbistan, Kayseri, Kürdistan gibi yerleri gezdiği, erbainler (40 günlük çile) çıkardığı, Mekke'de üç yıl mücavir kaldığı yazıyor.⁵⁴ Hacı Bektaş Veli'nin daha sonra Bektaşilik olarak adlandırılacak ve uygulanacak olan fikirlerinin oluşmasında etkisi olduğu kuvvetle muhtemel olan bu yolcuğu, literatürde ya göz ardı edilmiş ya da önemsenmemiştir.

Aşıkpaşazade ise, kutsal topraklardaki şehirleri gezdiğine dair bilgi vermezken, kardeşi Menteş ile yaşadığı Kırşehir'e komşu-yakın iller olan Kayseri, Sivas, Amasya şehirlerini gezdiğini belirtiyor.⁵⁵

Bugün, Bektaşiliğin edep ve erkanını oluşturan kural ve kaidelerine; Bektaşilik inanç ve uygulamalarına, Hacı Bektaş Veli'nin geldiği Horasan'da ve bu yolculukta uğradığı Mekke, Medine, Necef ve Kudüs'te karşılaşılmadığına göre, Bektaşiliği şekillendiren düşüncenin kaynağı/esinlendiği yerin Halep, Elbistan, Kayseri ve Kürdistan olarak ifade edilen Anadolu toprakları olduğu söylenebilir. Çünkü, Hacı Bektaş Veli'nin bu yolculuğunda, uğradığı bazı yerlerde erbainler çıkaracak kadar kaldığı, bu sürenin de bazı fikirlerin alınması ve etkilenmenin olması için yeterli olduğu ileri sürülebilir.

Hacı Bektaş Veli'nin, bu yolculuğu tamamlayarak kardeşi Menteş ile Anadolu'ya gelişini Osmanlı tarihçilerinin ilklerinden biri olan Aşıkpaşazade şöyle anlatıyor: *"Hacı Bektaş Horasân'dan gelmişti. Menteş adında bir kardeşi vardı. Beraber kalkıp geldiler. Doğru Sivas'a oradan da Baba İlyas'a geldiler. Kırşehir'e vardılar ve oradan da Kayseriye'ye geldiler. Kardeş Menteş, Kayseri'den yine Sivas'a vardı. Ecelinin orada geleceği yazılı imiş, onu şehit ettiler. Bunların hikâyesi çoktur, ama hepsi de bilgim dahilindedir. Hacı Bektaş Kayseri'den Karayol'a (Karaöyük) geldi. Mezarı şimdi oradadır."*⁵⁶

Hacı Bektaş'ın, Babai ayaklanması zamanında Anadolu'da yaşadığı ve bu ayaklanmanın lideri konumunda olan Baba İlyas-i Horasani ile ilişkisi olduğu konusunda bütün kaynaklar hemfikir. Yalnız, ayaklanmaya katılıp katılmadığı konusunda ise farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Baba İlyas-i Horasani'nin torununun oğlu olan Elvan Çelebi (Ölm.1359), Hacı Bektaş'ı dedesinin halifelerinden biri olarak gösterir.⁵⁷ Fakat, ayaklanmanın en azından son devresine, katılmadığını belirtir.⁵⁸

Ahmet Eflaki de, Hacı Bektaş'ın, Baba Resül'ün has halifelerinden olduğunu yazar.⁵⁹ Esad Coşan ise, Hacı Bektaş ile Babailer arasındaki ilişkiyi, Y. Nuri Öztürk'ün "Horasan

⁵⁰ Y. Nuri Öztürk a.g.e., s. 53.

⁵¹ İrene Melikoff, a.g.e., s. 95.

⁵² Y. Nuri Öztürk a.g.e., s. 53.

⁵³ Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s. 195, Hazırlayan: A. Nihal Atsız, Ankara, 1985.

⁵⁴ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 17.

⁵⁵ Aşık Paşazade, Osmanoğulları'nın Tarihi, haz. K. Yavuz ve Y. Saraç, İstanbul, 2003, s. 298.

⁵⁶ Aşık Paşazade, Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 298, haz. K. Yavuz ve Y. Saraç, İstanbul, 2003.

⁵⁷ Elvan Çelebi, Menakıbu'l-kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiye, 1995, 1994, 2003, 2011. Beyitler, Hazırlayanlar: İsmail. E. Erünsal ve A. Yaşar Ocak.

⁵⁸ Elvan Çelebi a.g.e., 1994. beyit.

⁵⁹ Ahmet Eflaki, Ariflerin Menkıbeleri, cilt I, s. 370, Çeviren: T. Yazıcı, İstanbul, 1973.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

hemşehriliği⁶⁰ olarak özetlediği şu cümleleriyle açıklar: “*Bu kayıtlar sadece Hacı Bektaş’ın Babailerle ilgisi, onlara sempatisi olduğunu ifade etmektedir. Bu sempati her iki şahsın da Horasani olmasından doğan tabii bir temayüldür. Tarikat irtibatı değildir. Nitekim Vilayetname’de de Baba İlyas ile ilgili hiçbir ifade ve kayda rastlanmamaktadır.*”⁶¹

Âşıkpaşazade, yukarıya aldığımız alıntıda, Anadolu’ya birlikte geldiği kardeşi Menteş için “...anı şehid ettiler” demektedir. Bu bilgi, bazı araştırmacıların Hacı Bektaş’ın da Babai ayaklanmasına katıldığını düşündürmektedir.

A. Yaşar Ocak göre, olaylar üzerine Hacı Bektaş, Sulucakarahöyük’e kaçıp saklanarak izini kaybettirmiş ancak, koşulların düzelmesiyle ortaya çıkmıştır.⁶² Bu yöndeki çıkarımlara karşı çıkan Baki Öz ise, kardeşi Menteş “...öldürüldüğüne göre, ayaklanmaya şöyle veya böyle katılmış olmalıdır. Demek ki, Hacı Bektaş kardeşini engellememiştir.”⁶³ görüşünü ileri sürmüştür.

Âşıkpaşazade ve Eflaki, Hacı Bektaş Veli’nin yaşamıyla ilgili bilgi veren ilk tarihçilerdir. Fakat, onların eserinde yer alan Hacı Bektaş ile ilgili bilgiler, hem birbirleriyle hem de kendi içinde çelişmektedir.

Âşıkpaşazade, Hacı Bektaş’ın Sulucakarahöyük’e yerleştikten sonraki yaşamıyla ilgili olarak şu bilgilere yer vermektedir: “*Rum’a gelen dört grup insan vardır. Biri Gaziyân-ı Rum (Anadolu Gazileri), biri Ahiyan-i Rum (Anadolu Ahileri), biri Abdâlân-ı Rum (Anadolu Abdalları) ve birisi de Bacıyân-ı Rum (Anadolu Bacıları). Hacı Bektaş Sultan bunların içinde Bacıyân-ı Rum’u tercih etti ki o da Hatun Ana’dır. Onu kız edindi, keşiflerini ve kerametlerini ona gösterdi ve ona teslim etti. Kendisi Allah’ın rahmetine vardı.*”

Soru: - Bu Hacı Bektaş’ın bunca müridi ve muhibi vardır, bunların biatleri ve silsileleri nereden gelir.

Cevap. - Hacı Bektaş, sırrını, keşif ve kerametlerini, her nesi var ise Hatun Ana’ya emanet etti. Kendisi meczup bir derviş idi; şeyhlik ve müridlikten uzaktı.

Abdal Musa derlerdi bir derviş vardı. Hatun Ana’nın muhibbi idi. O zamanlarda şeyhlik ve müridlik fazla yoktu, tarikat silsilesi de bulunmuyordu. Hatun Ana onun (Hacı Bektaş’ın ?) üzerine bir mezar yaptı. Geldi Abdal Musa bir nice gün burada kaldı. Orhan devri geldiğinde gazalara katıldı.”⁶⁴

Eflaki ise, Hacı Bektaş’ın Marifet dolu ve aydın bir kalbi olduğunu; fakat (şeraite) uymadığını belirtmektedir.⁶⁵ Ayrıca, Hacı Bektaş’ın, bir takım müritlerini Mevlana’ya gönderdiğini yazmakta ve hatta Şeyh İshak adlı bir nakibinden bahsetmektedir.⁶⁶

Âşıkpaşazade’nin 1502’de yazmaya başladığı eserinden yukarıya aldığımız satırlarında “Hacı Bektaş hazretinin bunca müridi, muhibbi vardır” ifadesi yer aldığına göre, Hacı Bektaş, eserin yazıldığı tarihte tanınan biridir. Buna karşılık, yine aynı eserde yer alan “(Hacı Bektaş kastedilerek) kendisi bir meczub-ı budala azizdi, şeyhlikten ve müridlikten fariğdi.” cümlesinden Hacı Bektaş’ın yaşarken ünlü biri olmadığı sonucu çıkmaktadır.

⁶⁰ Y. Nuri Öztürk a.g.e., s. 53.

⁶¹ Esad Coşan a.g.e., s. XXXII.

⁶² A. Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, 167 v.d., İstanbul, 1980.

⁶³ Baki Öz a.g.e., s.59.

⁶⁴ Âşık Paşazade, Osmanoğulları’nın Tarihi, s. 298-299, Hazırlayan: Yavuz , Saraç, Yekta, İstanbul, 2003.

⁶⁵ Ahmet Eflaki a.g.e., cilt 1, s. 370.

⁶⁶ Ahmet Eflaki a.g.e., cilt 1, sh. 370 - 371.

Âşıkpaşazade'nin, "meczip bir derviş" olarak tanıttığı Hacı Bektaş'ın yaşarken değil de, öldükten sonra bu kadar kısa bir sürede ve bu düzeyde bir şöhrete kavuşmuş olması nasıl mümkün oldu sorusuna cevap bulmaya çalışan bazı araştırmacıların dikkatini Aşıkpaşazade'nin de adlarını andığı "Abdal Musa" ve "Hatun Ana (Kadıncık Ana)" çekmektedir. Bu sorunun cevabının Abdal Musa ile ilgisini Fuad Köprülü'nün çalışmasını esas alarak bulmaya çalışan Ocak, şu sonuca varmaktadır: "*Bu sorunun cevabı, bugün Antalya-Elmalı yakınlarındaki Tekkeköy'de bulunan türbesinde yatan Abdal Musa'da düşünülmektedir. Vaktiyle Fuad Köprülü, Abdal Musa'ya tahsis ettiği bir monografide, XIV. Yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli'nin Sulucakaraöyük'teki tekkesinde yetişen bu mütevazi Türkmen şeyhini, gerek hayattayken, gerekse ölümünden kendi zamanına kadar geçen süre içinde üretilen yeni menkıbeler aracılığıyla, başta yeni kurulmakta olan Osmanlı Beyliği olmak üzere, bütün Orta ve Batı Anadolu'da tanıtmak suretiyle adeta tekrar hayata kavuşturan Abdal Musa olmuştur. Bu itibarla kelimenin tam anlamıyla, "Abdal Musa bugün Alevi-Bektaşî kesiminin inançlarında yaşayan mitolojik Hacı Bektaş-ı Veli'nin yaratıcısıdır."* demek (hiçbir zaman) mübalağa sayılmamalıdır. İşte bugün elimizde bulunan ve Alevi-Bektaşî toplulukları nezdinde kutsal bir kitap muamelesi gören *Vilayetname*, 15. Yüzyılın son yıllarında bu menkıbelerin toplanıp yazıya geçirilmiş şeklinden ibaret olup, çoğunluğu itibariyle bu mitolojik Hacı Bektaş'ı yansıtır."

⁶⁷

İ. Melikoff'un şu ifadeleri bu durumu destekler niteliktedir: "*Hacı Bektaş'ın, başlangıçta önde gelen bir kişi olmadığı kesindir. Bulgaristan'da Deli Orman'da bulunduğum zaman fark ettim. Bu yörenin Kızılbaş toplulukları, tümü Hacı Bektaş'ı tanıyan olmakla birlikte, ona, kendisinden yol almış bir veli olan ve İspereh- Kubrat arasındaki Zavret'te tekkesi bulunan Demir Baba'dan sonra, ancak ikinci sırada bir yer veriyorlardı. Geleneğe göre o, yöreye Silistre'den birlikte geldiği, Şeyh Bedereddin yanlısı idi.*"⁶⁸

Irene Melikoff, başka bir eserinde de bu görüşünü tarihi bir arka planla şöyle dile getirmektedir: "*...Milyonlarca insanın en büyük halk velisi olarak gördüğü Hacı Bektaş Veli, başlangıçta ön sırada biri değildir ve Babai Hareketi ile ilgili olarak adları geçen babalardan biridir. Baba İlyas ve Baba İshak tarih olaylarına adlarının damgasını vurduklarında Hacı Bektaş'ın ancak ikinci derecede bir yeri vardır.*"⁶⁹

Irene Melikoff'a göre, Hacı Bektaş yaşadığı dönemde çağdaşı olan ozanlar tarafından tanınmamaktadır. Örneğin, "*...Yunus Emre'nin şiirlerinde, Taptuk Emre, Barak Baba, Geyikli Baba, Saltuk Baba'nın adları geçtiği halde onun adına rastlanmaz. ...On dördüncü yüzyıl Bektaşî şairleri Abdal Musa ve Said Emre adından söz etmektedirler.*"⁷⁰

Ahmet Yaşar Ocak da, Bektaşiliğin Kalenderilik demek olduğunu ve Bektaşilerin, Hacı Bektaş'ın çevresinde toplanan ve ona bağlılığı yayan Kalenderiler olduklarını öne sürmektedir.⁷¹

Hacı Bektaş'ın çağdaşı ve görüştüğü kişiler arasında Kutbeddin Haydar, Hacım Sultan, Akçakoca, Sarı Saltık, Karaca Ahmet, Taptuk Emre, Yunus Emre, Seyyid Mahmud-ı Hayrani, Osmancık (Osman Gazi), Alaeddin Keykubad, Kırşehir Emiri Nureddin b. Cece'nin adları geçmektedir.⁷²

Hacı Bektaş'ın hayatı ile ilgili en tartışmalı ve etkisi günümüze kadar devam eden, merkezinde Hatun Ana (Kadıncık Ana)'nın yer aldığı konu ise evlenip evlenmediğidir. Bu konu,

⁶⁷ A. Yaşar Ocak, Türk Sufiliğine Bakışlar. Anadolu Heterodoks Sufiliğinin Temel Taşı: Hacı Bektaş-ı Veli El- Horasani (?-1271)", sh. 164-165, İstanbul, 1996.

⁶⁸ Irene Melikoff a.g.e., s. 89; Irene Melikoff, Uyur İdik Uyardılar, İstanbul, s. 139-150.

⁶⁹ Irene Melikoff a.g.e., s.196.

⁷⁰ Irene Melikoff a.g.e., s.196.

⁷¹ A. Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler, sh. 209-214, Ankara, 1992.

⁷² Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 99- 137.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Hacı Bektaş'ın hayatını ve kişiliğini anlamak için önemli olduğu kadar, tarihi süreçte ve günümüzde kendilerini Bektaşî olarak tanımlayan grubun liderliğinin (postnişinliğinin)⁷³ kimin hakkı olduğu kararının verilmesi açısından da önemli ve günceldir.

Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusunu önemli kılan diğer bir faktör de, tarihte, evlenmediğine inanan bazı Bektaşîlerin bu inançlarının zamanla sosyal bir harekete dönüşmesidir. Bir dönem, Hacı Bektaş'ın evlenmediğine (mücerretliğine) "...inananlar Hacı Bektaş-ı Veli'ye uyararak evlenmekten uzak kalmışlardır. Tarik-i dünya olurlardı. Bunların kulakları küpeldir. Küpeye teslim halkası denir. Mücerret kalacak olan Dervişin kulağı Balım Sultan'ın türbesi eşliğinde delinirdi."⁷⁴

Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusu açık olmayan, tartışmalı bir konudur. Bundan dolayı bu konu, Bektaşîleri Çelebiler ve Babagan kolları olmak üzere ikiye ayırmıştır. Çelebiler, Hacı Bektaş'ın evlendiğini, kendilerinin de O'nun soyundan geldiğini savunarak kendilerine "Bel oğlu"; Babagan kolu ise, Hacı Bektaş'ın evlenmediğini, kendilerinin O'nun düşüncelerini yaşattıklarını savunarak kendilerine "Yol oğlu-Nefes oğlu" diyorlar.⁷⁵

Çelebiler ve Babagan kollarının her ikisi de Hacı Bektaş'ın hayatındaki kadının Kadıncık Ana olduğu konusunda hemfikirdirler. Ayrılığın ve tartışmanın başladığı nokta ise Hacı Bektaş'ın Kadıncık Ana ile ilişkisinin evlilik şeklinde olup olmadığıdır.

Kadıncık Ana'nın kim olduğu konusunda da kaynaklarda birbirinden farklı hatta yer yer çelişen bilgiler yer almaktadır. Kadıncık Ana'nın kimliği ile ilgili bilgiler kaynaklarda yazarın Hacı Bektaş'ın evlenip evlenmediği konusuna bakışına göre farklılık göstermektedir.

Vilayetname'de Kadıncık Ana ile ilgili geniş bilgi 8. bölümünde⁷⁶ yer alıyor. C. Bender, Vilayetname'ye dayanarak çizdiği Kadıncık Ana portresinde "Bilinen gerçek adı Fatma Bacı'dır. Sonradan Kutlu Melek ve Kadıncık Ana (Fatma Nuriye'de denilmiştir) olarak anıldı"⁷⁷ diyor. Aynı eserde "Kadıncık Ana müşfik, merhametli, zeki, ferasetli, yardımsever, çözümcü, beceri sahibi, yetenekli bir kadın özelliklerini sergi"leyen⁷⁸ biri olarak tanıtılıyor. Vilayetname'de cömertliği şu cümlelerle övülüyor: "Kadıncık'a atasından çok mal kalmıştı. Hüncar Sulucakaraöyük'e yerleşince bütün malını, mülkünü erenler yoluna harcadı, hiçbir şeyi kalmadı, eğninde yalnız bir gömlek kaldı."⁷⁹

Bayram'a göre ise, Kadıncık Ana (Fatma Ana), "Ahi Evren Şeyh Nasîru'd-Din Mahmud'un eşi"⁸⁰ ve Ahi Evren'in müşidi Şeyh Evhadü'd-Din Hamid el-Kirmanî(1238)'nin kızıdır.⁸¹ "Ahi Evren'in 1261'de Moğollar'ca öldürülmesi üzerine, Fatma Hatun eşinin dost

⁷³ Postnişinlik makamının, grup içinde (Bektaşîler arasında) ve grup dışında sağladığı dini ve siyasi prestij (saygınlık) yanında Hacı Bektaş-ı Veli Dergahı'na vakfedilen emlak ve araziden sağlanan gelirlerin on beş hisse itibarıyla dört hissesinin Tevliyet ve Meşihata (Mütevelli ve postnişin olana) tahsis edilmesi (Nejat Birdoğan, Çelebi Cemalettin Efendi'nin Saunması (Müdafa), s. 48, İstanbul, 1994); Ayrıca; aynı eserde, ferman, berat ve vakfiyelere ait bilgiler de yer almaktadır.) gibi kararlarla ortaya çıkan ekonomik boyutu da vardır. "Son Hacı Bektaş Çelebisi Veliyettin Çelebi birikmiş Vakıf hisselerinin tümü olan 10 000 lirayı (yaklaşık on bin altın) 1926 yılında Tayyare Cemiyeti'ne bağışlamıştır (Rıza Yürükoğlu, Tarihte ve Günümüzde Alevilik, s. 241, İstanbul, 1990.) bilgisi göz önünde bulundurulduğunda işin ekonomik boyutu daha iyi anlaşılmaktadır.

⁷⁴ Cemşid Bender, Kürt Uygarlığında Alevilik, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1991, s. 153.

⁷⁵ İki görüşün karşılaştırmalı geniş bir değerlendirmesi için bkz. C. Bender, a.g.e., s. 153-174; Baki Öz a.g.e., s. 60-70.

⁷⁶ Menakib-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 26-80, Haz. Abdülbaki Gölpınarlı, 64-65'te Hacı Bektaş- Kadıncık Ana bölümü yer almaktadır.

⁷⁷ C. Bender a.g.e., s. 157.

⁷⁸ C. Bender a.g.e., s. 157.

⁷⁹ Menakib-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 64.

⁸⁰ Mikail Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, s.122,1991.

⁸¹ Mikail Bayram a.g.e., s. 83.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

çevresi olan Sulucakaraöyük'e göçer. Bektaşiler arasında "Kadıncık Ana" olarak bilinen bu Fatma Hatun'dur."⁸² Kadıncık Ana (Kutlu Melek) Çepni'ler boyundan Yunus Mukri'nin, adı İdris olan oğluyla evliydi.⁸³ Hacı Bektaş'ın misafir olduğu evin hanımıdır. "Hünkâr, Sulucakaraöyük'te, Kadıncık Ana'nın evine yerleşince her taraftan muhip, mürit gelip ihtırılmaya başlandı"⁸⁴

Vilayetname'de anlatılan Kadıncık Ana portesi, etkisi ve varlığı günümüze kadar devam eden bir inanç sisteminin kuruluş aşamasında kadının konumu ve rolü hakkında bilgi edinmemizi sağlamaktadır. Bektaşiler'de, Kadıncık Ana Hz. Fatma'dan sonra en çok bilinen ve kadınların rol modeli olan tarihi kişiliktir. Bu rol model, inancın kurucusunun hayatında ve inanca hizmette birinci derecede etkilidir. Onun bu etkinliği Bektaşî toplum yapısında, kadının ibadet meclisi, karar meclisi, günlük hayat uğraşları gibi her alanda erkekle birlikte var olması gerektiği inancının kaynağını oluşturması açısından da önemlidir.

Vilayetname'de Hacı Bektaş'ın evlendiği ve çocuk sahibi olduğuyla ilgili açık bir ifade yer almamaktadır. Fakat Kadıncık Ana'nın çocuklarının olduğu ve Hacı Bektaş'ın bu çocuklara isim koymak, evlilikleriyle ilgilenmek gibi sorumluluklar üstlendiği; vefatından sonra "...Fatma Ana (Kadıncık) oğlu Hızır Lale Cüvan, yerime geçsin"⁸⁵ dediği anlatılıyor. Yalnız, bu çocukların babasının kendisi olup olmadığı açık bir şekilde belirtilmiyor.⁸⁶ Vilayetname'de bu konuda farklı yorumlara neden olan bölümde şöyle bir olay anlatılmaktadır: "Hünkâr'ın abdest alırken burnu kanadığı; Kutlu Melek'e bu abdest suyunu تنها bir yere dökmesini söylediği; onun da dökmek yerine içtiği; Hünkâr'a bu hâlin malum olduğu anlatılır. Bunun üzerine, "Hünkâr; Kadıncık dedi, bizden umduğun nasibi aldın; senden iki oğlumuz gelecek adımızla, onlar, yurdumuz oğlu olacak, halkın yetmiş yaşındakileri, onların yedi yaşında olanının elini öpsünler. Dünya, bozalsa onlar sırtları üstüne yatsınlar, hiç zahmet görmesinler."⁸⁷ dediği anlatılır.

Hacı Bektaş evlenmiştir, görüşünü savunan Çelebiler'in savlarını yazan Çelebi Cemalettin Efendi, Kadıncık Ana'nın kim olduğuyla ilgili farklı bir bilgi vererek görüşlerini açıklar. Cemalettin Çelebi'ye göre, "Fatma Nuriye ismiyle müsemma Kadıncık Ana, İdris Hoca'nın zevcesi değil kızıdır. Hz. Pir, bu kızla evlenmiş ve Seyyid Ali (Öbür adı Timurtaş) adlı bir oğulları olmuş ve Seyyid Ali Hz.lerinden de Resul ve Mürsel adlı iki oğul dünyaya gelmiştir."⁸⁸ Cemalettin Çelebi, Hacı Bektaş'ın evlenmediği görüşünün vefatından çok sonra ortaya atıldığını belirtir ve buna tepkisini şu cümleleriyle ifade eder: "Bektaşî yolağından olan kimi kişilerin evlenmeyişi seçmeleri nedeniyle Hz. Pir'in de evlenmemiş gösterilmesi, "mücerrettir" denilmesi ve bu olayın yolağın asıl gereği gibi gösterilmesi doğru değildir...Hz. Pir, mücerrettir demek yanlıştır."⁸⁹

Çelebi Cemalettin Efendi'nin "Kadıncık Ana, İdris Hoca'nın zevcesi değil kızıdır. Hz. Pir, bu kızla evlenmiş" görüşüne Ulusoy⁹⁰, Öztürk⁹¹, Yürükoğlu⁹², Öz⁹³ gibi yazarlar da katılmaktadır.

⁸² Mikail Bayram, a.g.e, 83; aynı yönde görüşler için bak. Baki Öza.g.e., s. 69; C. Bendera.g.e., s. 168.

⁸³ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 26.

⁸⁴ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s.26-80.

⁸⁵ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s.100.

⁸⁶ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 65.

⁸⁷ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 65.

⁸⁸ Yürükoğlu'ndan naklen aktaran Bender C .a.g.e., s. 169.

⁸⁹ Nejat Birdoğan, Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması (Müdafaa), s. 29-44, İstanbul, 1994.

⁹⁰ A. Celalettin Ulusoy, Hacı Bektaş Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu, Hacibektaş, 1986.

⁹¹ Y. Nuri Öztürk, a.g.e, s.95.

⁹² Rıza Yürükoğlu a.g.e., s. 183-205.

⁹³ Baki Öz, a.g.e, s. 69.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Hacı Bektaş evlenmemiştir, görüşünü savunan Bektaşilerin Babagan kolunun görüşleri temelinde Vilayetname'de yer alan, yukarıda özetini verdiğimiz, Kadıncık Ana ile ilgili bilgilere dayanır. Babaganların günümüz temsilcilerinden Dedebaba Bedri Noyan görüşlerini şöyle dile getirir: “*Bu konuda fazla söze gerek yoktur, evlenmemiştir. Ansiklopediler, bilimsel eserler, birçok kaynaklar onun evlenmemiş olduğunu yazar...onun evli olduğunu iddia ettikleri Kadıncık Ana (ki Kutlu Melek, Fatma Nuriye de denir) İdris Hoca adındaki kişi ile evli bir hanımdır. Her ikisi Hacı Bektaş Veli'ye ilk bağlananlardır. Hacı Bektaş Veli Kadıncık Ana'yı kendisine manevi evlat edinmiştir.*”⁹⁴ Tarihçi Âşıkpaşazade de “Hacı Bektaş Kadıncık Ana'yı kız edindi”⁹⁵ bilgisini kaydeder.

Bu konudaki görüşleri, Dedebaba Bedri Noyan'ın Hacı Bektaş Veli evlenmemiştir, Kadıncık Ana'yı manevi evlat edinmiştir görüşleriyle aynı olan yazarlardan bazıları şunlardır: Birdoğan⁹⁶, Eröz⁹⁷, Bozkurt⁹⁸, Bender⁹⁹.

Vilayetname'de yer alan, nedense bu konuda söz söyleyenlerin gözünden kaçan, İdris'in kardeşi (Kadıncık Ana'nın kayınbiraderi) Saru'nun Hacı Bektaş Nureddin Hoca'ya şikayet ettiği olayından da Hacı Bektaş'ın evlenmek bir yana, cinselliği düşünmediği sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu olay şöyle anlatılır: “İdris'in Saru adlı bir kardeşi vardı. Hacı Bektaş'ın, İdris'in evinde karar kıldığını köylülere, kötü sözlerle anlattı. Köylü de, derviş, Kadıncık'ı seviyor da onun için evinde oturuyor diye dedi-koduya başladı.

Saru, bir gün İdris'e “utanmaz mısın” dedi, “şu dervişi evinde besleyip durursun; izin ver, başını alsın nereye gidecekse gitsin.” İdris, Saru'ya, işine git, senin bu halden haberin yok; gördüğün derviş, zahir batın, vilayet eridir dedi ve Hünkar'dan gördüğü kerametleri anlattı.” Saru'nun, kardeşinin anlattıklarından tatmin olmadığı ve Hünkarı, Sultan Aliyyüddin'nin Kırşehir'e tayin ettiği timarbeyi Nureddin Hoca'ya şikayet ettiği anlatılır. Şikayetin gereğini yapan Nureddin Hoca'nın Hünkarla karşılaşması ve Hünkarın, onunla ilgili kerametlerinin gerçekleşmesi ile anlatım devam eder.¹⁰⁰

Vilayetname'de yer alan bu olaydan şu sonuçlar çıkarılabilir:

Kadıncık Ana, İdris'in kızı değil; eşidir.

Kadıncık Ana'nın eşi İdris'e göre, Hacı Bektaş-ı Veli sıradan bir kişi değil; kerametler gösteren, “Zahir batın, vilayet eridir.”

Hacı Bektaş'ın sıradan bir kişi olmadığını farkına, herkesten önce Kadıncık Ana ve eşi İdris varmışlardır.

Kadıncık Ana ve eşinin Hacı Bektaş'ın gizil güçlerinin (sıradan olmayı aşan özelliklerinin) farkına varmaları ve ona göre davranmaları, bunu anlayamayanların yanlış yorumlamalarına neden olmuştur.

Hacı Bektaş'ın, keramet sahibi olmayan sıradan insanların ihtiyaç duydukları için sahip olmak istediklerine ihtiyaç duymadığı anlaşılmaktadır. Bunlardan hareketle, Hacı Bektaş'ın cinselliği düşünmediği, evlenip çocuk sahibi olmadığı yani mücerret yaşadığı sonucu çıkmaktadır.

⁹⁴ Bedri Noyan, Bektaşilik-Alevilik Nedir, (3. baskı), s. 26, İstanbul, 1995,

⁹⁵ Âşık Paşazade, Osmanoğulları'nın Tarihi, s. 298, Haz.: Yavuz Saraç, Yekta, İstanbul, 2003.

⁹⁶ Nejat Birdoğan, Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayrımı, s. 135-140, İstanbul, 1995.

⁹⁷ Mehmet Eröz, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, s. 60, Ankara, 1990.

⁹⁸ Fuat Bozkurt, Aleviliğin Toplumsal Boyutları, Yön Yay., İstanbul, 1990, s. 28.

⁹⁹ C. Bender, a.g.e, s.174

¹⁰⁰ Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), s. 29.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Eyuboğlu¹⁰¹ gibi Coşan da “Hacı Bektaş’ın evlenip evlenmediği meselesi biraz karanlıktır”¹⁰² der ve tarihi belgelere dayanarak şunları ekler: Aşıkpaşazade’de “Sual: Bu Rasul Çelebi’nün oğlu Hacı Bektaş oğlu Mahmut Çelebi’nin müridlerinden ilim sahibi kimse var mıdır? Cevap: Vardır” şeklinde bir ibare bulunuyor.¹⁰³ “Hacıbektaş’taki Balım Sultan Türbesinde de Hızır Bali b. Rasul Bali b. Hacı Bektaş adı ve 925/1519 tarihi kayıtlıdır. (Coşan’ın notu: Silsile atlamalı ve tarih hatalı) Fakat bunların da manevi evlat manasına alınması mümkündür.

Bizce, konunun kesinlikle aydınlanması, ancak Bektaşilik hakkında en az bilgi olan ilk devresine ait yeni vesikaların ele geçmesinden sonra olacaktır.”¹⁰⁴

Aşıkpaşazade’nin, “Hacı Bektaş Kadıncık Ana’yı kız edindi” beyanıyla Vilayetname’nin beyanlarını birlikte düşünürsek, Kadıncık Ana’nın çocuklarının babası olarak İdris’i göstermek zorundayız. Bu durumda, burun kanı vs. kerameti, bir velinin çocuğu olmayan bir kadına duası olarak kabul edilebilir ki, bunun gariptenecek bir yanı yoktur; Kadıncık Ana’nın o zamana kadar evladı olmuyordu. Hacı Bektaş’ın duası bereketiyle evlat sahibi oldu. Önemli olan kocasının bulunduğudur.”¹⁰⁵

Hacı Bektaş’ın hayatı anlatılırken sık sık vurgulanan iki nokta vardır: Bunlardan biri, O’nun yeniçeri ocağının piri olduğu; diğeri ise, doğrudan doğruya Hoca Ahmet Yesevi halifesi olarak zikredilmesi¹⁰⁶ ve onun tarafından (işaretiyle) Anadolu’ya gönderildiğidir. Bu yöndeki bilgiler birçok kaynakta yer almaktadır.

Bu kaynaklardan biri de Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’dir. Çelebi, Hacı Bektaş-ı Veli’nin Ahmed Yesevi ile ilişkili olduğunu şu cümlelerle zikretmektedir. “*Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî’nin halifelerinden Şeyh Lokmân ki Horasan erenlerindedir. Vâlid-i büzürgvârı Hacı Bektaş’ı Şeyh Lokmân’a tilâmizliğe verüp Hacı Bektaş anlardan ulûm-ı zâhire ve bâtnâyı tahsîl eyledi.*

“...devletleri müebbed ola deyü yetmiş aded kibâr-ı evliyaullah Horasan’da Yesu şehrinde Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi hazretleri huzurunda hayr dua ve senâlar edüp yedi yüz fukarasıyla Hacı Bektaş-ı Veli’yi Devlet-i Âl-i Osman’a müin ü zâhir ola deyü gönderüp...”¹⁰⁷

Hacı Bektaş-i Veli’nin yukarıda verilen doğum ve ölüm tarihleri göz önünde bulundurulduğunda, tarihi kaynaklara dayanarak, O’nun Hoca Ahmet Yesevi’nin halifesi olduğu ve yeniçeri ocağının piri olduğu bilgilerini doğrulamak mümkün değildir. Çünkü, ulaşılan tarihi verilere göre, Hacı Bektaş-i Veli, Ahmet Yesevi’nin vefatından yaklaşık bir asır sonra doğmuş; Osmanlı Devleti ve Yeniçeri Ocağı kurulmadan önce de vefat etmiştir.

Ancak Hacı Bektaş-ı Veli’nin Yeniçeri Ocağı’nın piri olarak kabul edilmesinin en önemli nedenlerinden biri, öldükten sonra Anadolu’da, özellikle de Osmanlı topraklarında, büyük bir manevi önder olarak tanınmış olmasıdır. Onun manevi önderliğini kabul ederek kendilerini “Bektaşî” olarak tanımlayan ve aynı zamanda Ahilik, gazilikle de irtibatlı¹⁰⁸ olan Kara Rüstem, Seyyid Ali Sultan, Gazi Evrenos, Abdal Musa gibi Osmanlı’nın kuruluş aşamasında yapılan ilk

¹⁰¹ İ. Zeki Eyuboğlu a.g.e., s. 88.

¹⁰² Esad Coşan, a.g.e, s. XXII.

¹⁰³ Aşıkpaşazade, Osmanoğulları’nın Tarihi, s. 299.

¹⁰⁴ Esad Coşan, a.g.e, s. XXIII.; Aynı anlama gelen görüşler için Bkz. R. Yürükoğlu a.g.e., s. 97- 98.

¹⁰⁵ R. Yürükoğlu, a.g.e, s. 98.

¹⁰⁶ Fuad Köprülü, a.g.e, s. 40.

¹⁰⁷ Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, , 1. Kitap, s. 26, 34; 2. Kitap, s. 25; 3. Kitap, s. 17, İstanbul, 1996-19991

¹⁰⁸ Esad Coşan a.g.e., s. XXIX. ve farklı kaynaklar için bkz. Aynı eserdeki 50. dipnot.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

fetihlere katılan ve Yeniçeri ocağının kurulmasına öncülük¹⁰⁹ edenlerin Yeniçerinin oluşturulan başlıca törenlerinde onun adını anmaları, Hacı Bektaş'ın Yeniçerinin piri olarak bilinmesini sağlamış olabilir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin Ahmet Yesevi ile ilişkisine gelince, ikisinin arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu gösteren, müridleri hakkında yazılmış, örneğin Hacim Sultan Velayet-Namesi'nde olduğu gibi, muhtelif Velayet-Name'lere karşın, "...Hacı Bektaş-ı Veli Velayet-Name'sinin tam ve mensur nüshaları ile Kühü'l-Ahbar'ın beşinci cildinde, Hacı Bektaş'ın Şeyh Lokman-ı Perende müridi olduğu ve bu Lokman-ı Perende'nin Hoca Ahmet Yesevi'den el aldığı anlatılmaktadır."¹¹⁰ Sonuç olarak, Hacı Bektaş-ı Veli ile Ahmet Yesevi arasında doğrudan bir ilişki mümkün olmadığına göre, aralarındaki ilişki "...manevi bir bağ olarak kabul edilmiştir."¹¹¹

Eserleri

A. Güzel'in, Hacı Bektaş-ı Veli'nin eserleriyle ilgili tespitleri şöyledir: Bilindiği gibi, yakın zamana kadar Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu bilinen eserlerin sayısı oldukça azdı. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet" adlı makalesinde Hacı Bektaş Veli'nin bir Fatiha Tefsiri, bir Makâlât'ı bir de Farisi bir eseri olduğunu nakletmekte.¹¹²Daha sonraki araştırmacıların Hacı Bektaş'a ait olduğunu söyledikleri eserler ise şunlardır: Kitabü'l-Fevâ'id, Fatiha Suresi Tefsiri, Şathiyya, Hacı Bektaş'ın Nasihatleri, Besmele Şerhi, Hadis-i Erba'ın Şerhi, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniye ve Bektaşiliğe esin kaynağı olan Makâlât.¹¹³

Gülbanglarda Hacı Bektaş-ı Veli

Gülbanglarda, kendisini Alevi-Bektaşî olarak tanımlayan zümrenin Hacı Bektaş-ı Veli'yi nasıl tanıdıklarını ve hangi özellikleriyle algıladıklarını tespit etmemizi sağlayacak veriler yer almaktadır. Uluçay'ın¹¹⁴ farklı kaynaklardan derlediği 45 gülbang, tercemen ve duada Hacı Bektaş-ı Veli'nin ismi, kimliği ve bağlılarının beklentileriyle ilgili ifadeler ve bu ifadelerin kaç kez kullanıldığı tespit edilmiştir.¹¹⁵ Bu tespitler, Hacı Bektaş-ı Veli'nin bağlılarının algısındaki portesini yansıttığı için önemlidir.

Gülbanglarda kullanılan ifadeler kaç kez kullanıldığı

İsmi ve kimliğiyle ilgili ifadeler:

Hazret-i Hünkar Hacı Bektaş Veli	4
Hazret-i Pir Hacı Bektaş Veli	1
Hünkar Hacı Bektaş Veli Sultan	3
Hünkar Hacı Bektaş Veli	10
Hazret/pir/ Seyyid Muhammed Hünkar Hacı Bektaş Veli	9
Pir/Pirimiz/üstadımız Hünkar Hacı Bektaş Veli	12
Hazreti Hünkar/Dem-i Hünkar/ Hünkar efendimizden	4
Horasaniyyün-Nişaburi/Horasaniyyün Nişaburi /Pir-i Horasan	6
Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli ve Balım Sultan efendilerimiz/ Pir'i Sani Balım Sultan	
Erenlerimizin	2

¹⁰⁹ Bkz. "Bektaş", Türk Ansiklopedisi ,cilt VI, s. 33.Ankara, 1953.

¹¹⁰ Fuad Köprülü a.g.e., s. 40.

¹¹¹ Alevi-Bektaşî Klasikleri Makalat, Hacı Bektaş-ı Veli, s. 17, Hazırlayan: A. Yılmaz, v.d., TDV Yay., Ankara, 2007.

¹¹² Fuad Köprülü, "Anadolu'da İslâmiyet", s. 86, Mihrâb.

¹¹³ Hacı Bektaş-ı Veli'nin eserleriyle ilgili bir değerlendirme için bkz. Abdurrahman Güzel, "Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri" Genç Erenler, s. 5-10, Özel Sayı, Ankara 1998.

¹¹⁴ Ömer Uluçay, Gülbang Alevilikte Dua, Ajans Bir Yayıncılık, Adana, 1992.

¹¹⁵ Mehmet Yazıcı, Alevilik/Alevi Değişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi, s. 381-382, İstanbul, 2011

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Nitelikleriyle ilgili ifadeler:

Üstadımız,/ efendimiz/ Pirimiz	17
Sığınağımız	1
Melce-i melazimiz/ melce-i melazimiz	4
Kutb-ı alem	6
Kutbü'l- Arifin	4
Tacül arifin	2
Kutbu evliya	5
Gavs el vasilin	4
Şah-ı Ekrem	4
Zat-ı tamam	4
Envar-ı aşıkân,/sultanül aşıkân/Sultan-ul Aşikin	3
Mürşid-i safiyan,	1
Pir'i tarikat	1
Hayat-ı mücdamın/hayat-ı müdam	4
Tarik-i nazenine	1
Kaddesallah /kaddesallahu sırrahu'l- Aziz/sırrehul Ali efendimizin	4
Nusret-i piran	1
Muin	1

Bağlılarının (taliplerin) Hacı Bektaş-ı Veli'den beklentileriyle ilgili ifadeler:

Destgir-i has-am/ destgirimiz ola	5
İkrarımızda ber karar eyleye	3
Dil bizden nefes Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli'den ola	4
Zahiren ve batınen üzerimize hazır ve nazır ola	2
Himmetleri/himmeti üzerimize hazır ve nazır ola	8
Razi/hoşnud ola	3
Desteklerimiz piş-i penahımız ola	1
Aşkına	2
Kerametleri	2
Keremi evliya	1
Huzur-ı Baride	1
Ruhaniyet-i tayyibeleri/ ruhaniyetleri/İrşadları üzerimize sayaben ola / Yol göstericimiz	
ola/canperverimiz ola	5
Yardımcıları ola	2

Gülbanglarda yer alan bu ifadeler hem Hacı Bektaş Veli'nin ismini, kimliğini; niteliklerini, hangi özelliklerine ne kadar öncelik verdiğini ve konumunu hem de taliplerinin (Bektaşilerin) kendilerini nasıl tanımladıklarını, beklentilerinin ne olduğunu görmemizi sağlamaktadır.¹¹⁶

SONUÇ

Hacı Bektaş-ı Veli, etkisi asırları aşarak günümüze kadar gelen, düşünceleri bugün de yaşatılan tarihi bir şahsiyettir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatı ve O'na atfedilen görüşleri hakkında geniş bir literatür meydana gelmiştir. Buna rağmen, ismi başta olmak üzere, evlenip evlenmediği, varisleri, mirası, Hoca Ahmet Yesevi ve Yeniçeri Ocağıyla ilişkisi, Bektaşilik olarak sistemleştirilmiş görüşlerinin esin kaynağı ve serüveni, Alevilik-Bektaşilik inanç sistemindeki

¹¹⁶ Bu tablonun analizi için bkz. M. Yazıcı, Alevilik/Alevi Deyişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi, Çıra Yayınları, 2011, İstanbul, s. 382-387.

rolü gibi, portresinde henüz aydınlığa kavuşturulmamış pek çok nokta vardır. Bundan da, Hacı Bektaş-ı Veli'nin hayatı ve Bektaşilikle ilgili, mevcut ezberleri tekrar etmeyen, yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu sonuçları ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Rıfki, **Bektâşî Sırrı**, Asır Matbaası, Dersaâdet, 1325.
- Ahmet, Eflaki, **Ariflerin Menkabeleri**, çev. T. Yazıcı, Hürriyet Yay., İstanbul, 1973, cilt I.
- Âşık Paşazade, Osmanoğulları'nın Tarihi**, haz. K. Yavuz ve Y. Saraç, İstanbul, 2003.
- Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, haz. A. N. Atsız, KTB Yay., Ankara, 1985.
- ATEŞ, Süleyman, **Sülemi ve Tasavvuf Tefsiri**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1969.
- BENDER, Cemşit, **Kürt Uygarlığında Alevilik**, Kaynak Yayınları İstanbul, 1991
- BİRDOĞAN, Nejat, **Anadolu Aleviliği'nde Yol Ayrımı**, Mozaik Yay. İstanbul, 1995.
- BİRDOĞAN, Nejat, **Çelebi Cemalettin Efendi'nin Savunması (Müdafaa)**, Berfin Yay., İstanbul, 1994.
- BOZKURT, Fuat, **Aleviliğin Toplumsal Boyutları**, Yön Yay., İstanbul, 1990.
- COŞAN, Esad, **Hacı Bektaş-ı Veli, Makalat**, Seha Neşriyat, Ankara, 1971.
- ÇELİK, Celalettin, **İsim Kültürü ve Din: Şahıs İsimleri Üzerine Bir Din Sosyolojisi Denemesi**, Çizgi Yay., Konya, 2005.
- ELVAN, **Çelebi Menakıbı'l-kudsiyye fi Menasibi'l-Ünsiyye**, haz. İ. E. Erünsal ve A. Y. Ocak, Ankara, 1995, 1994, 2003, 2011. beyitler.
- ERÖZ, Mehmet, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990.
- Evliya Çelebi Seyahatnâmesi**, Yapı-Kredi Yay., İstanbul, 1996-19991.
- EYUBOĞLU, İ. Zeki, **Bütün Yönleriyle Hacı Bektaş Veli**, Özgür Yay., İstanbul, 1989.
- Gelibolulu Ali Mustafa Efendi, **Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbar**, haz. A. Uğurlu v.d., Kayseri : Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 1997, cilt I, s. 88, 90.
- GÜZEL, Abdurrahman, **"Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri"** Genç Erenler Özel Sayı, Ankara 1998.
- Hacı Bektaş-ı Veli, **Makalat / Alevi-Bektaşî Klasikleri**, haz. A. Yılmaz, v.d., TDV Yay., Ankara, 2007.
- Hezarfen A., haz. C. Şener, **Karacaahmet Sultan Derneği** Yay., İstanbul, 2002.
- İRENE, Melikoff, **Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Kabır Al- Marumi Bashir Bin Muhammad H., **A Guide to Islamic Names**, Safa Pres, Saudi Arabia, 1990.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, **"Anadolu'da İslamiyet"**, *Mihrâb*, s. 86.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 2. basım, DİB Yay., Ankara, 1966.
- Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (Vilayet-name), haz. A. Gölpınarlı, İnkılap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1958.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- Meydan Larousse Ansk. **Bektaşî maddesi**, Sabah Yay. C: III.
- MİKAİL, Bayram, **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu**, y.y., Konya, 1991.
- NOYAN, Bedri, **Bektaşîlik Alevilik, Nedir**, Ankara, 1987.
- OCAK, A. Yaşar, **Babailer İsyanı**, Dergah Yay., İstanbul, 1980.
- OCAK, A. Yaşar, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik**: Kalendariler, Ankara, 1992.
- OCAK, A. Yaşar, **Türk Sufiliğine Bakışlar**. “Anadolu Heterodoks Sufiliğinin Temel Taşı: Hacı Bektaş-ı Veli El- Horasani (?-1271)”, İletişim Yay., İstanbul, 1996.
- ÖZ, Baki, **Bektaşîlik Nedir? (Bektaşîlik Tarihi)**, Der Yay., İstanbul, 1997.
- ÖZ, Gülağ Öz kaynaklarından Alevilik- Bektaşîlik Araştırmaları, Can Yay., İstanbul, 1999.
- ÖZTÜRK, Y. Nuri, **Tarih Boyunca Bektaşîlik**, Yeni Boyut Yay., İstanbul, 1990.
- Paşazade Âşık, **Osmanoğulları'nın Tarihi**, haz. K. Yavuz, Saraç, Yekta, K Kitaplığı, İstanbul, 2003.
- RÜŞTÜ, Şardağ, **Her Yönü ile Hacı Bektaş-ı Veli ve En Yeni Eseri Şerh-i Besmele**, İzmir, 1985.
- SEZGİN, Abdulkadir, **Hacı Bektaş Veli ve Bektaşîlik**, Sezgin Neşriyat, İstanbul, 1990.
- TURAN, Osman, **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti**, Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, İstanbul, 1969.
- Türk Ansiklopedisi, “Bektaş” maddesi, Ankara, 1953.
- ULUÇAY, Ömer, **Gülbang Alevilikte Dua**, Ajans Bir Yay., Adana, 1992.
- ULUSOY, A. Celalettin, **Hacı Bektaş-ı Veli ve Alevi-Bektaşî Yolu**, Hacıbektaş 1986.
- YAZICI, Mehmet, **Alevilik/Alevi Dervişlerinin ve Gülbanglarının Sosyolojik Analizi**, Çıra Yayınları, İstanbul, 2011.
- YÜRÜKOĞLU, Rıza, **Tarihte ve Günümüzde Alevilik**, Alev Yay., İstanbul, 1990.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

